

Οι οιωνοί προμηνύουν ανάκαμψη στη μετά COVID εποχή

Οπως πιθανόν θα έχετε αντιληφθεί από τα άρθρα μου, είμαι θιασώτης των θετικών σκέψεων (του win win). Πάντα προσπαθώ να βρίσκω τα θετικά, χωρίς να παραγνωρίζω τα αρνητικά. Θεωρώ ότι όταν εστιάζουμε στα θετικά, εκτός των άλλων, αυξάνεται η αυτοπεποίθησή μας και αντιμετωπίζουμε αποτελεσματικότερα τις όποιες αντίξοες καταστάσεις. Με αυτή τη ματιά βλέπω και τη μετάκορωνοϊό εποχή.

Καθώς διανύουμε την πιο δύσκολη φάση της πανδημίας και είναι δύσκολο να ανιχνεύσουμε με βεβαιότητα την επόμενη μέρα, θα προσπαθήσω να διατυπώσω κάποιες σκέψεις μου που είναι επηρεασμένες από μια μικρή μελέτη σχετικά με το θέμα. Οι παγκόσμιες πανδημίες δεν είναι πρωτοφανές φαινόμενο. Στην ιστορία της ανθρωπότητας χτυπούν απροσδόκητα, ευτυχώς σπάνια, μία ή δύο κάθε 100 χρόνια, και είναι δραματικά θανατηφόρες. Παρά τον τεράστιο φόβο και την απόγνωση που έφεραν, τελικά υποχώρησαν, παρόλο που οι επιστημονικές γνώσεις στο παρελθόν ήταν πενιχρές και οι άνθρωποι τις απέδιδαν πολλές φορές σε πολιτικές ή άλλες, ενίοτε μεταφυσικές, αιτίες. Σήμερα η επιστήμη είναι σε θέση να τις αντιμετωπίσει με περιορισμένες, συγκριτικά, απώλειες σε έναν υπερπολλαπλάσιο πληθυσμό που επίπλέον έχει κινητικότητα 800 χλμ. την ώρα. Σύμφωνα με τις προβλέψεις, εντός του 2021 ή το αργότερο μέχρι τα μέσα του 2022, η τωρινή πανδημία θα έχει τελειώσει και οι περισσότερες πιθανότητες συγκλίνουν στο ότι θα ακολουθήσει ένα θετικό ψυχολογικό και οικονομικό κλίμα ανάκαμψης που θα διαρκέσει τουλάχιστον μία πενταετία.

Γράφει ο
Βύρων Τομάζος
Μηχανολόγος,
Απόφοιτος Πολυτεχνείου
Μονάχου
e-mail: btomazos@gmail.com

Τα προβλήματα μετά τον κορωνοϊό

Η κατάσταση της Ελλάδας μετά από τα δύο ισχυρά πλήγματα, της οικονομικής κρίσης και του κορωνοϊού, είναι **δύσκολη αλλά όχι μη αναστρέψιμη**. Πολλά προβλήματα που υπήρχαν, επιδεινώθηκαν, όπως:

Η κατακερματισμένη επιχειρηματικότητα χαμηλής παραγωγικότητας, παρά την αύξηση των εξαγωγών. Σε σχέση με άλλες χώρες έχουμε το μεγαλύτερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων και μικρών επιχειρήσεων, που δεν τους επι-

τρέπεται να εκμεταλλευτούνται οικονομίες κλίμακος και τεχνολογίες αιχμής. Το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων είναι συνέπεια αγκυλώσεων της ελληνικής οικονομίας, η οποία πρέπει να γίνει πιο ανοιχτή στις διεθνείς αγορές.

Οι πάγιες επενδύσεις ενώ το 2005 ήταν 27% του ΑΕΠ, το 2018 έπεσαν στο ναδίρ.

Η συμμετοχή των γυναικών και των νέων στην αγορά εργασίας είναι από τις χαμηλότερες στην Ευρώπη.

Η άνιση κατανομή του ΑΕΠ στη χώρα, στην Αθήνα σχεδόν διπλάσιο απ' ό,τι στην επαρχία.

Οι συνταξιοδοτικές δαπάνες, 24% του ΑΕΠ, σχεδόν διπλάσιες από την Ευρώπη.

Οι πιθανές λύσεις

Διάβασα με ενδιαφέρον την έκθεση της επιτροπής Πισσαρίδη για την ελληνική οικονομία. Πρόκειται για μια ομάδα διάσημων οικονομολόγων, με επικεφαλής τον Χριστόφορο Πισσαρίδη, βραβευμένο με Νόμπελ οικονομικών επιστημών, στην οποία ανέθεσε ο Πρωθυπουργός την εκπόνηση μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής μελέτης της ελληνικής οικονομίας για τα επόμενα χρόνια. Στην έκθεση γίνεται αναφορά σε 20 δράσεις για το νέο αναπτυξιακό μοντέλο.

Ως επιχειρηματίας διαπίστωσα ότι είναι εμπεριστατωμένη, τα όσα εισηγείται με καλύπτουν και θεωρώ σημαντικό ότι έχει στόχους, όραμα και προτάσεις για την επίτευξή τους. Μεταφέρω εδώ κάποιες από τις επισημάνσεις και τις προτάσεις της επιτροπής, που νομίζω ότι έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

«Η Ελλάδα μπορεί να ενισχύσει σημαντικά τη θέση της στις διεθνείς ροές εμπορίου αλλά και ανθρώπινου κεφαλαίου, εκμεταλλεύομενη πληρέστερα τη γεωγραφική θέση της, ευρισκόμενη σε ένα κομβικό σταυροδρόμι μεταξύ τριών ηπείρων. Για τον σκοπό αυτό, στρατηγική σημασία έχει η αναβάθμιση των μεταφορικών υποδομών.

Το εν δυνάμει ανθρώπινο κεφάλαιο δεν αξιοποιείται πλήρως και μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο παράγοντα σε μια στροφή του παραγωγικού υποδείγματος προς μια ανοιχτή και καινοτόμα οικονομία. Στο κεφάλαιο αυτό συγκαταλέγονται τόσο το εγχωρίως υποαπασχολούμενο δυναμικό, όσο και οι Έλληνες της διασποράς, καθώς επίσης και το πλήθος των υψηλής εξειδίκευσης και προσόντων Ελλήνων που μετανάστευσαν στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Παράλληλα, η κουλτούρα και η στόχευση υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης για τη νέα γενιά που παραδοσιακά επιδεικνύει η μέση ελληνική οικογένεια τις τελευταίες δεκαετίες, αποτελεί δυναμικό πλεονέκτημα στον βαθμό που το εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να προάγει την κριτική σκέψη και να ενισχύει κρίσιμες δεξιότητες. [Ας μην ξεχνάμε ότι οι ελληνικές οικογένειες με στερήσεις και χρέη υποστηρίζουν την εκπαίδευση των παιδιών τους]. Παρά το ότι καταγράφεται απόκλιση στις δεξιότητες του εγχωρίου δυναμικού από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, υπάρχει διαθεσιμότητα ιδιαίτερα εξειδικευμένου προσωπικού σε συγκεκριμένες ειδικότητες. Αυτές, σε συνδυασμό με συνεργασίες με Έλληνες του εξωτερικού (brain gain), θα επέτρεπαν να αναπτυχθεί μια δυναμική διεθνούς ανταγωνιστικότητας σε κλάδους καινοτομίας».

Δηλαδή όσοι νέοι αναζήτησαν δουλειές στο εξωτερικό δεν αποτελούν χαμένο κεφάλαιο. Μόλις λίγο αλλάξουν οι συνθήκες προς το καλύτερο, θα επιστρέψουν έστω και με λιγότερες αποδοχές. Το ίδιο συνέβη και με μένα πριν πολλά χρόνια, όταν επέστρεψα από την Αμερική. Πίστευα ότι και το 1/4 να κερδίζω στην Ελλάδα, η ποιότητα ζωής της οικογένειάς μου θα είναι καλύτερη.

Πρέπει να αξιοποιήσουμε **τα θετικά της κρίσης και του κορωνοϊού**. Για το πρώτο έχω γράψει, για το δεύτερο θα αναφέρω όσα θεωρώ τα πιο σημαντικά.

Η πανδημία ενίσχυσε τον **ρόλο του κράτους** στην οικονομία. Το ζητούμενο, βέβαια, είναι η ορθή διακυβέρνηση. Από την εποχή της Θάτσερ, που υποστήριξε σθεναρά τη μείωση του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία, το επιχείρημα ότι οι εθνικές κυβερνήσεις πρέπει να μην ανακατεύονται στο επιχειρείν, θεωρείται ξεπερασμένο. Μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, το κράτος επανήλθε με πιο δραστήριο ρόλο.

Θεωρώ ότι οι επιχειρήσεις να μην πρέπει να έχουν ελευθερία, αλλά και εποπτεία από το κράτος.

Αποδείχθηκε και πάλι πόσο σημαντική είναι η **συμμετοχή μας στην Ε.Ε.** Ειδικά για μας, που είμαστε μια μικρή χώρα, αρχίζοντας από τον γενικό συντονισμό της πανδημίας και τα εμβόλια μέχρι την χρηματοοικονομική υποστήριξη, η συνδρομή της Ευρώπης είναι σημαντική. Η ΕΚΤ «άνοιξε τις κάνουλές της» και οι διεθνείς αγορές μείωσαν δραστικά το επιτόκιο δανεισμού μας.

Τα 76 δις του Ταμείου Ανάκαμψης της Ε.Ε. για την Ελλάδα, λόγω κορωνοϊού, ενδέχεται να διασφαλίσουν τις μεγαλύτερες επενδύσεις στην οικονομία και την καινοτομία εδώ και δεκαετίες. Για να καταλάβουμε το μέγεθος του ποσού των 76 δις, αρκεί να σκεφτούμε ότι η Αργεντινή, η Τουρκία και η Αίγυπτος πασχίζουν για να εξασφαλίσουν χρηματοδότηση 2,5-10 δις, προκειμένου να μην πτωχεύσουν. Όπως πολύ εύστοχα γράφει ο Αλέξης Παπαχαλάς «είναι καλύτερο και πιο ασφαλές να γκρινιάξεις όντας μέσα στην Ευρώπη, παρά απέξω».

Υπάρχει έντονο **επενδυτικό ενδιαφέρον για τον τουρισμό** στην Ελλάδα. Πολλά διεθνή funds επανέρχονται και παρουσιάζεται ζήτηση για φορολογική εγκατάσταση εύπορων ξένων. Σημαντικό ρόλο θα παίξει η αξιοποίηση του Ελληνικού που θα γίνει πόλος έλξης πολλών άλλων επενδύσεων.

Στις αρχές του '70, είχα γράψει ένα άρθρο προβάλλοντας το μοντέλο της Φλόριντα, που είναι το κατεξοχήν θερέτρο των εύπορων συνταξιούχων Αμερικανών και υποστήριζα ότι η Ελλάδα πρέπει να γίνει η Φλόριντα της Ευρώπης. Το θυμήθηκα διαβάζοντας το άρθρο του Ανδρέα Ανδρεάδη στην Καθημερινή, που επισημαίνει «η Ελλάδα στη μετά πανδημία εποχή, πρέπει να μετεξελιχθεί στη χώρα όπου Έλληνες και ξένοι θα θέλουν να ζήσουν μόνιμα ή προσωρινά, μέσα στην Ε.Ε., με ασφάλεια και ποιότητα, με φιλόξενους κατοίκους, υπέροχο κλίμα, στο αναμφίβολο καλύτερο οικόπεδο του κόσμου. **Στην Ελλάδα του "εϋ ζην"**... Το πώς θα επιτευχθεί περιγράφεται ορθά και αναλυτικά στην έκθεση Πισσαρίδη».

Η **Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού**, που τέθηκε ήδη σε δημόσια διαβούλευση από το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, υπόσχεται την... ανασύσταση του ελληνικού κράτους. Πρόκειται για 448 έργα με ορίζοντα υλοποίησης το 2025, ώστε η χώρα να μην παραμείνει ουραγός στις τεχνολογικές εξελίξεις, και οι πολίτες να μη συνεχίσουν να ταλαιπωρούνται από γραφειοκρατικές διαδικασίες, χάνοντας πολύτιμο χρόνο στις συναλλαγές τους με το κράτος. Πιστεύω ότι καθώς έχουμε την

τεχνολογία και τους πόρους, είναι εφικτό να ξεκινήσει ένα success story, γιατί η πρόοδος ταιριάζει στην ψυχολογία μας. Ήδη, πατώντας γκάζι μέσα στην πανδημία, άνθρωποι που δεν είχαν εξοικείωση με την ψηφιακή τεχνολογία, έκαναν χρήση του e-shopping, της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης και στέλνουν καθημερινά sms στο 13033 για τη μετακίνησή τους. Τώρα πλέον γιαγιάδες και παππούδες παραβγαίνουν με τα εγγόνια τους στη χρήση των κινητών.

Η πανδημία επέβαλε ισοτιμία στην αντιμετώπιση της ασθένειας και απέδειξε ότι είμαστε όλοι ίσοι στις αίθουσες των εντατικών. Ο κορωνοϊός έφερε στο φως τις αδυναμίες και ανισορροπίες που ούτως ή άλλως υπήρχαν και το κράτος σε κάποιες περιπτώσεις «έτρεξε» γρηγορότερα θέματα που επί χρόνια βάλτωναν στη λειτουργία των νοσοκομείων, όπως τα κρεβάτια εντατικής νοσηλείας. Τώρα καλείται να κάνει άλματα με τα θέματα της προμήθειας και διάθεσης των εμβολίων. Πολλές σοβαρές φωνές συγκλίνουν στην άποψη ότι η επένδυση δημόσιων πόρων σε υψηλού επιπέδου περιθαλψη πρέπει να είναι η «προϊκα» της πανδημίας.

Ανατροπές, μαχητές και αρνητές

Μεγάλες ανατροπές συνέβησαν στη διεθνή πολιτική και σε όλες τις εκφάνσεις της σύγχρονης ζωής τη χρονιά που πέρασε. Δυστοπικές ταινίες του Χόλιγουντ έγιναν αλλόκοτα οικείες, ζοφερά, αλληγορικά μυθιστορήματα, όπως «Η πανούκλα» του Καμύ γνώρισαν καινούργιες ημέρες δόξας, οι άνθρωποι καταδικάστηκαν στην ανέπαφη ζωή και κλείστηκαν στα ατομικά τους καταφύγια για να μην έχουν τη μοίρα του 1,7 εκατομμυρίου υπέρθετων που αφανίστηκαν πριν από την ώρα τους, πολλοί από αυτούς χωρίς ούτε ένα αγαπημένο πρόσωπο δίπλα τους.

Παράλληλα, ξεχώρισαν και **μαχητές στην πρώτη γραμμή** της μάχης με τον κορωνοϊό. Δύο από αυτούς, Κινέζοι γιατροί, ο Λι Ουενλιάνγκ και ο Ζανγκ Γιονγκζέν. Ο πρώτος, πολύ νωρίς, στις 30.12.2019, έστειλε από το κινητό του ένα μήνυμα σε συναδέλφους του, συνηθίζοντας τους να φορούν προστατευτικές μάσκες, γιατί υποψιαζόταν ότι στην πόλη τους, τη Γιουχάν, κυκλοφορούσε ένας δυνητικά φοινικός ιός που προσβάλλει το αναπνευστικό. Τον κατηγορήσαν για διασπορά ψευδών ειδήσεων, και αναγκάστηκαν να του ζητήσουν συγγνώμη όταν διαπιστώθηκε ότι ήταν ο πρώτος που εντόπισε τον COVID-19. Τραγική ειρωνεία, ο ίδιος πέθανε χτυπημένος από τον ιό έναν μήνα αργότερα, στα 33 χρόνια του.

Ο δεύτερος, ο Ζανγκ Γιονγκζέν, κατάφερε πολύ έγκαιρα, με την ομάδα του να αποκωδικοποιήσουν τον νέο ιό και στις 11.1.2020 να ευεργετήσει ολόκληρη την ανθρωπότητα δίνοντας στη δημοσιότητα το γονιδίωμα του νέου ιού και επιτρέποντας σε ερευνητές και φαρμακευτικές εταιρείες να ξεχυθούν στην κούρσα για φάρμακα και νέα εμβόλια.

Στον αντίποδα αυτών, οι πάσης φύσεως αρνητές της νόσου, των φαρμάκων και των εμβολίων. Σκληροί ανορθολογιστές και ευρωσκεπτικιστές, κινούμενοι από την άκρα δεξιά μέχρι την άκρα αριστερά, συνωμοσιολόγοι, ξενοφοβικοί και ενίοτε ακραίοι ταραξίες, με κύριο εργαλείο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, διακινούν ταχύτατα τις απόψεις τους και τρομοκρατούν με απίθανες ιστορίες για τον κορωνοϊό.

Σημασία έχει, μετά το τέλος της πανδημίας, **να μείνουν τα σημαντικά** που αναδείχθηκαν όλους αυτούς τους μήνες του πολέμου με τον ιό. Η σύμπνοια και η ετοιμότητα στην αντιμετώπιση ελπίζουμε να γίνει παράδειγμα και αρχή να λυθούν και άλλα κοινά προβλήματα, όπως το περιβάλλον, η φτώχεια, η ανισότητα, τα ολοκληρωτικά καθεστώτα κ. ά.

Στη Γαλλία, ένας στους δύο επισκέφτηκε έναν πολιτιστικό χώρο ή παρακολούθησε μία καλλιτεχνική εκδήλωση online τις ημέρες της καραντίνας. Είναι σίγουρο ότι ένα μεγάλο ποσοστό θα το κάνει και στην μετά κορωνοϊό εποχή και αξίζει να τους μιμηθούμε.

Η εξ αποστάσεως εργασία και οι τηλεδιασκέψεις περιορίζουν τις μετακινήσεις στις απολύτως αναγκαίες, πράγμα σπάνιο προ πανδημίας.

Η εντυπωσιακή πειθαρχία, που επιδείξαμε οι Έλληνες στα μέτρα για την αντιμετώπιση του ιού, εν αντιθέσει με άλλους λαούς που διακρίνονται για την υπακοή τους σε αρχές και κανόνες.

Τίποτα δεν είναι οριστικό

«Η πανούκλα» του Καμύ, κλείνει με ένα μήνυμα τόσο αισιόδοξο όσο και απέλπιδο. Τα ποινικά εξαφανίστηκαν. Η πανούκλα περιορίστηκε. Όμως τίποτα δεν είναι οριστικό. Η **συνεχής επαγρύπνηση** είναι η μόνη προστασία που διαθέτουμε απέναντι στις πανδημίες.